हनुमाननगर कंकालिनी नगरपालिकाको मिति २०८०।१२।३० गतेको नगर कार्यपालिका बैठकबाट स्वीकृत "खुल्ला दिशामुक्त अवस्थाको दिगोपन सम्बन्धी कार्यविधी, २०८० पाना थान १४ (चौध) प्रमाणित गर्दछु ।

नगर प्रमुख

जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी

हनुमाननगर कंकालिनी नगरपालिका

हनुमाननगर कंकालिनी नगरपालिका द्वारा प्रकाशित

खुल्ला दिशामुक्त अवस्थाको दिगोपन सम्बन्धी कार्यविधि २०८०

प्रस्तावना

नेपालको संविधानको मर्म बमोजिम खानेपानी र सरसफाई सुविधालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारको रुपमा प्रत्याभूत गरिएको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकारबाट सरसफाईको क्षेत्रमा उल्लेख्य उपलब्धी हासिल गरी देशले खुल्ला दिशामुक्त अवस्था प्राप्त गरिसकेको र यस दायरा फराकिलो भइ प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधारस्तम्भको रुपमा विस्तारित भई खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (वास) सेवाहरु राष्ट्रिय विकासको अभिन्न अंगको रुपमा लिन थालिएको छ । यी सेवाहरु निरन्तर रुपमा प्राप्त भईरहने, भेदभावरहित तथा आर्थिक एवम्प्राविधिक रुपले सबैको सहज पहुँचयोग्य हुनु अनिवार्य छ । खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (वास) सेवाहरु समानतामा आधारित विभेदरहित, सहभागितामूलक, सूचनामूलक तथा उत्तरदायित्वमूलक भए मात्र मानव अधिकारको मर्म बमोजिम भएको मानिन्छ ।यस प्रयासलाई निरन्तरता दिदै पुर्ण सरसफाई तर्फ कार्यक्रमहरु संचालन गर्न वाञ्छनीय भएकाले, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १०२ को अधिकार प्रयोग गरी खुल्ला दिशामुक्त अभियानको दिगोपन तथा पुर्ण सरसफाई बमोजिमका उद्देश्य पुरा गर्नका लागी हनुमाननगर कंकालिनी नगरपालीकाको कार्यपालिकाले यो कार्यविधि बनाएको छ ।

उद्देश्य:

क) यो कार्यविधिले स्थानीय तहलाई स्वच्छ र सफा बनाउदै देशले खुल्ला दिशा मुक्त अवस्था पाईसकेको स्थितिलाई निरन्तरता दिदै सो को दिगोपनका सूचकहरु तथा अनुगमन संयन्त्रलाई प्रभावकारी बँनाउने।

ख) प्रत्येक मानिसबाट शौचालय प्रयोगको सुनिश्चितता गर्दै मानिसको आनीबानी सुधार गर्ने।

ग) नेपाल सरकारको प्रतिबद्धता कार्यान्वयनका लागि पूर्ण सरसफाईको अवस्था प्राप्ती तर्फ प्रयास संचालनका लागि मार्गदर्शन गर्ने ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः (१) यो कार्यविधि को नाम " **खुल्ला दिशामुक्त अवस्थाको दिगोपन सम्बन्धी कार्यविधि २०८०" रहनेछ।**

(२) यो कार्यविधी नगर सभाबाट पारित भएको मितिबाट प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषाः विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमाः

क) "सरसफाई"- भन्नाले मानव मलमुत्रको सुरक्षित बिसर्जनका लागि सेवा र सुविधाहरुको व्यवस्थालाई सरसफाई भनिन्छ। सरसफाईले फोहोरमैला संकलन र फोहोर पानीको विसर्जन मार्फत स्वच्छता कायम गर्नुलाई बुझाउँदछ। जनस्वास्थ्यप्रवद्र्धनका लागि गरिएका विभिन्न स्वस्थकर क्रियाकलापहरुको समग्र कार्य नै सफाइ हो भन्ने बुझाउने छ।

ख) "स्वच्छता" भन्नाले आफू र वरिपरिको वातावरण सफा गरी रोगको विस्तार रोक्नु र बिरामी हुनबाट बच्न अपनाइने सम्पूर्ण व्यवहारहरु हुन्। स्वच्छताले व्यक्ति र समुदायको स्वस्थ आनीबानी समेतलाई जनाउँछ।

ग) "सफा र स्वच्छ अवस्था" भन्नाले सफा र स्वच्छ चरणका सूचकहरु पुरा गरेपछि सम्बन्धित समितिबाट अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएको अवस्थालाई जनाउँछ।

ङ) "सार्वजनिक शौचालयः भन्नाले सार्वजनिक स्थानमा हिंडडुल गर्ने जो कोही व्यक्तिले प्रयोग गर्न सक्ने प्रयोगकर्ता–मैत्री शौचालयलाई बुझाउँछ।

च) "संस्थागत शौचालय" भन्नाले विद्यालय, कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता सार्वजनिक निकायहरुमा निमार्ण गरिएका प्रयोगकर्ता–मैत्री शौचालयलाई बुझाउँछ।

छ) "सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले समुदायका सबैलिङ्ग, जात, जाति, वर्ग, धर्म, व्यवसाय र सबै क्षेत्रका व्यक्तिको योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रिया र सेवा सुविधामा पहुँच रहेको अवस्था बुझाउँछ ।

ज) "सुरक्षित शौचालय" भन्नाले शौचालयमा हुनुपर्ने आवश्यक सुविधा भई मलमुत्रको

ट) "दिगो सरसफाई" भन्नाले स्वचालित र नियमित रुपमा संचालित सरसफाईलाई बुझाउँछ ।

ठ) "सुरक्षित पानी" भन्नाले मानव स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने भौतिक, जैवीक र रसायनिक पदार्थहरु नरहेको पानीलाई बुझाउँछ ।

ड) "सरोकारवाला" भन्नाले सरकारी, गैह्सरकारी कार्यालय तथा निकाय, राजनीतिक दल, विद्यालय, सहकारी, निजीक्षेत्र, नागरिक समाज, सञ्चार क्षेत्र, उपभोक्ता समितिहरु लगायतका सरोकारवालाहरुलाई बुझाउँछ ।

ढ) "गैर सरकारी संस्था" भन्नाले यस कार्यविधिको प्रयोजनको लागि जिल्लाको सम्बन्धित निकायमा दर्ता भई स्थानिय स्तरमा क्रियाशिल विभिन्न सामुदायिक संघ संस्था, क्लव, सामाजिक समूह, सञ्जाल आदि सम्झनुपर्दछ ।

३. स्वच्छ र सफा समुदाय निर्माण:

खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छतासँग सम्बन्धित विभिन्न विषयहरु चर्पीको समुचित प्रयोग, व्यक्तिगत सरसफाई, न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग, सुरक्षित खानाको प्रयोग, सफा र स्वच्छ घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था एवं कार्यालय, ठोस तथा तरल फोहोरको व्यवस्थापन, ढल तथा मानव मलमुत्रीय फोहोर व्यवस्थापन,वातावरणीय सरसफाई आदिका विषयमा आम संचारको प्रयोग, अनुशिक्षण, गोष्ठी, तथा घरदैलो कार्यक्रम मार्फत जनचेतनामूलक क्रियाकलाप संचालन गरिने छ ।

४. खुल्ला दिशा मुक्त अभियानको दिगोपन: खुल्ला दिशामुक्त अभियान पूर्ण सरसफाईको पहिलो खुडकिला मात्र हो । पूर्ण सरसफाई प्राप्तीको लागि यो पहिलो खुडकिलाबाट निरन्तर अगाडि बढदै माथिल्लो खुडकिलामा पुग्नु पर्ने भएकोले व्यक्तिको आनी बानीमै परिवर्तन आउनु पर्दछ । प्रत्येक व्यक्तिको व्यक्तिगत स्वच्छता, घर, समाज र संपूर्ण वातावरण मै स्वच्छता आउनु नै स्वच्छता अभियानको गन्तव्य मान्न सकिन्छ ।

५. खुल्ला दिशामुक्त अवस्थाको दिगोपनका सूचकहरु:

खुल्ला दिशामुक्त अवस्थाको दिगोपनका आधारहरु निम्नानुसारका हुनेछन्

क) नगरक्षेत्रमा बसोबास गर्ने प्रत्येक परिवारमा सुरक्षित शौचालयको पहुंच भएको हुनुपर्नेछ।

ख) सत-प्रतिशत मानिसहरुले सुरक्षित शौचालयको प्रयोग गरेको हुनुपर्नेछ।

ग) शौचालयमा सेप्टिक ट्यांक भएको र उक्त सेप्टिक ट्याँक नचुहिने र सुरक्षित हुनुपर्नेछ।

घ) शौचालयमा निरन्तर पानीको उपलब्धता हुनुपर्नेछ।

ङ) शौचालयमा हात धुने साबुनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

च) शौचालयबाट निष्काशन हुने मानव मलमुत्र तथा फोहर पानीको उचित व्यवस्थापनको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।

६. पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र पूर्ण सरसफाई अभियान संचालन गरिने: खुल्ला दिशा मुक्त अवस्थाको प्राप्ती पश्चात निरन्तर रुपमा निम्नानुसारका पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्रियाकलापहरु संचालन गरि पूर्ण सरसफाई प्राप्त गरिने छ।

क) सफा र स्वच्छ क्षेत्र चरणमा संचालित योजना, कार्यक्रम, क्रियाकलापहरुको पुनरावलोकन गरिने छ र आवश्यकता अनुसार सुधारका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ।

ख) घर, स्वास्थ्य, शौचालयबाट ढल प्रणाली वा कुनै माध्यम मार्फत निश्चित स्थानमा सुरक्षित तरिकाले मानव मलमुत्रीय फोहोर (Feacal Sludge) निस्कासन तथा संकलन गरिने छ। यसरी संकलित मानव मलमुत्रीय फोहोर तथा फोहोरपानीलाई उपयुक्त प्रविधि मार्फत प्रशोधन गरी त्यहाँबाट निस्केको वस्तुहरु (Products) लाई घरायसी सरसफाई, कृषि वा अन्य क्षेत्रमा पुनःप्रयोगमा जोड दिइनेछ। निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी यस्तो कार्यलाई अझ प्रभावकारी बनाइनेछ।

ग) घर, संस्था, कार्यालयमा प्रयोग तथा पुर्नप्रयोग हुन नसकेको ठोस फोहोरमैलालाई स्रोतबाट सिधै संकलन गरी स्यानिटरी ल्याण्डफिल्डमा सुरक्षित रुपमा स्थानान्तरण, प्रशोधन एवं विसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ।

घ) स्थानीय निकाय र सरोकारवालाहरुको समन्वयमा वर्षातको पानी संकलन गरी प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

ङ) बस्ती तथा बजार क्षेत्रमा फोहोरपानी तथा सतही ढलको व्यवस्था गरिनेछ ।

च) नदीनालाको सरसफाई, पार्क निर्माण तथा हरियाली प्रबर्दनमा जोड दिइनेछ ।

छ) सरोकारवालाहरुसँगको समन्वयमा अस्पताल एवं औद्योगिक तथा कलकारखानाबाट उत्पादित जोखिमयूक्त फोहोरमैलाको सुरक्षित बिसर्जन गरिने छ ।

ज) सरोकारवालाहरुको समन्वयमा प्रयोगकर्ता–मैत्री उच्च गुणस्तरका खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताका सुविधाहरु प्रवद्र्धन र विकास गरी पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र निर्माणमा केन्द्रित रहन समुदाय परिचालनका क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ ।

७. सफा र स्वच्छ अवस्था एवं पूर्ण सरसफाईका सूचकहरू: सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्रको स्व–अनुगमन वा प्रमाणीकरणका लागि अनुगमन गर्दा निम्न लिखित सूचकहरुलाई आधार मानी उक्त क्षेत्रको अवस्थाको लेखाजोखा, घोषणा एवं प्रमाणीकरणको अनुमोदन प्रकृया अवलम्बन गरिने छ ।

(१) सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु तल दिइएका ७ वटा मुख्य सूचकहरु अध्ययन गरी सो हासिल भएको पाईएमा कुनै क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र भनी स्व–घोषणा वा प्रमाणीकरण गर्न सकिने छ ।

क. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन समन्वय समिति सक्रिय रहेको,

- WASH Plan तर्जुमा भएको
- क्षमता विकासको लागि तालिमहरु सञ्चालन गरिएको,

ख. चर्पीको समुचित प्रयोग:

- प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरुमा चर्पी निर्माण भई प्रयोग भएको, साबुन पानी सहितको सुरक्षित, सफा चर्पी भएको,
- खुला ठाँउमा दिशा नभेटिएको,

- संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएको,

ग). व्यक्तिगत सरसफाई :

- प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानी सहितको हात धुने स्थान बनाएको,
- घर, विद्यालय संघससृंथा र सार्वजनिक शौचालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र सावुन पानी) भएको,
- घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कार्यालयहरुमा सावुन पानीले हात धुने, महिलाको मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाई सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको, व्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान पुर्याअको (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी,शिक्षक,कर्मचारी, होटेल र रेष्टुराका कर्मचारी,व्यवस्थापक समेत)

घ) सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग :

- आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैको पहुँच भएको,
- खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेको,
- घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएको,

ङ) सुरक्षित खानाको प्रयोग :

- घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरा सफा रहेको र बासी तथा सडेगलेका खाना नखाने,नबेच्नेगरेको खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेको,
- फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसंग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको,
- सुरक्षित खानाको अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेको

च) घरायसी एवं संस्थागत सरसफाई :

- घर, विद्यालय, संघ संस्था भित्र तथा बाहिर सफा रहेको, विद्यालय, संघसस्ंथा र सार्वजनिक शौचालयहरुमा मासिक धर्म,महिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानीटरी प्याड वा अन्य साधनहरुको सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको, घर आगँन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गरेको ।घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको,

- अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरको सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको, उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीको गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेको, भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुने उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको,

छ) वातावरणीय सरसफाई :

- गाउँ, टोल, एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरुको सरसफाईको लागि सरसफाई समिति गठन भएको,
- घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहोर (मानव मलमुत्र बाहेक) व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको (पक्की वाटरशील चर्पी र व्यवस्थित सेप्टीक ट्र्याकमा जोडिएको, मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्र्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको,
- वस्ती तथा बजार क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैला (ठोस तथा तरल) को उचित व्यवस्थापन भएको,
- वस्ती तथा बजार क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी निर्माणका योजना तर्जुमा भएको, व्यवस्थित ढल प्रणाली (मानव मल मुत्रीय फोहोरको व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक फोहोरपानी प्रशोधन प्रणाली) को योजना तर्जुमा भएको,

(२) पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु :

- प्रयोगकर्ता–मैत्री गुणस्तरीय चर्पी निर्माण भएको,
- नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारको पिउने पानीमा सबैको पहुँच भएको,

- ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमुत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको बस्ती तथा बजार क्षेत्रमा प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएको,
- ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको निर्माण गरी संचालनमा रहेको, वस्ती तथा बजार क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाको कम उत्पादन, पुनःप्रयोग
- रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएको, आकासेपानी संकलन र उपयोग गरेको,
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेको,
- वस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको,
- आकासेपानी संकलन र उपयोग गरेको,
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेको,
- बस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएका

८. **जोखिमयुक्त वस्ती वा समुदायको परिचान तथा सकारात्मक हस्तक्षेपः** खुल्ला दिशामुक्त अभियानको दिगोपन तथा पुर्ण सरसफाई बमोजिमका उद्देश्य पुरा गर्नको सत प्रतिसत सरसफाई तथा स्वच्छता हासिल नभएका वा सरसफाई तथा स्वच्छतालाई आत्मसात गर्न नसकेका जोखिमयुक्त वस्ती वा समुदायको पहिचान गरि बिशेष कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

९. **अनुगमनः** खुल्ला दिशामुक्त अभियानको दिगोपनको लागि अभियानलाई नियमित कार्यक्रमको रुपमा संचालन गर्दै यसलाई संस्थागत रुपमा विकास गर्दै लैजानु हो । यसर्थ अनुगमनको प्रभावकारीताको लागि निम्नानुसारका दुई चरणमा अनुगमन गरिने छ ।

(१) **स्व–अनुगमनः** यो अनुगमन वडा स्तरमा भए गरेका कामहरु र कार्यक्रमका उपलब्धिहरुलाई सम्बन्धित वडा कार्यालय आफ्नै नेतृत्वमा सरोकारवालाहरुको सहभागितामा प्रत्येक छ महिनामा स्व–अनुगमन गरिने छ । यसको लागि अनुसूची १ मा उल्लेख गरिए बमोजिमको फाराम प्रयोग गर्न सकिने छ ।

(२) **संयूक्त अनुगमनः** (१) खुल्ला दिशा मुक्त अभियानको दिगोपन सम्बन्धी अनुगमनका लागि निम्न बमोजोमको अनुगमन समिति गठन गरिनेछः

क) मेयर - संयोजक

ख) नागरिक समाज तर्फबाट एकजना महिला सहित २ जना - प्रतिनिधी

ग) स्थानीय तहमा कार्यरत गैर सरकारी संस्थाको एकजना - प्रतिनिधी

घ) वास विज्ञ एक जना – प्रतिनिधि

ङ) खानेपानी तथा सरसफाई संस्थाको एक जना -प्रतिनिधी

च) नगरपालिकाको वास शाखा प्रमुख – सदस्य सचिव

(३) अनुगमनबाट प्राप्त भएका सुचना तथा बिबरणहरु NWASH-MIS मा अध्यावधी गरिनेछ।

(४) यो अनुगमन बार्षिक रुपमा गरिने छ।

१०. प्रभाव अध्ययनः पूर्ण सरसफाईका क्रियाकलापहरुबाट देखिएका प्रभावको अध्ययन तथा मूल्याङ्कनको लागि गर्नेछ। नगर क्षेत्रमा भएका कृयाकलापहरुबाट सरसफाई क्षेत्रमा के कस्ता उपलब्धि हरु र सकारात्मक परिणामहरु आएका छन् को अध्ययन गरिने छ। पूर्ण सरसफाई लक्षित कार्यक्रमहरुप्रति आम समूदायमा अपनत्व भावनाको विकास भए नभएको, आनि बानीमा परिवर्तन आए नआएको समेत प्रभाव अध्ययनले समेट्ने छ।

११. प्रतिवेदन, अभिलेखीकरण र व्यवस्थापनः सरसफाई प्रबर्धन र प्राप्त उपलब्धिको प्रतिवेदन तैयारी र अभिलेखीकरण प्रयोजनका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीको उपयुक्त संरचना र विधि अपनाइने छ। यसका लागि नगरपालिले राष्ट्रिय खानेपानी तथा सरसफाई सुचना पोर्टल NWASH MIS संग आवश्यक समन्वय गर्ने छ। यस सूचना पोर्टलमा नियमित रुपमा आफ्नो नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका घरपरिवार, संस्था र सार्वजनिक स्थानमा प्रयोगमा रहेका चर्पी,शौचालयको विवरण, खानेपानी सेवाको पहुँच, हात धुने स्थलको व्यवस्था, फोहोरमैला व्यवस्थापन लगायतका अन्य सान्दर्भिक विषयहरु समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गरी अभिलेखीकरण गर्नु पर्नेछ।यस प्रकारको सूचनाको अभिलेखीकरण गर्दा उक्त विषयसँग सम्बन्धित बानी व्यवहारका पक्षहरु, राम्रा सिकाई तथा अभ्यासहरु र सफलताका अनुभवहरु समेत समावेश गर्नु पर्नेछ।

वडाहरुले सरसफाईसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरी अषाढ ३० गते भित्र नगरकार्यपालिकाको सम्बन्धित शाखामा पेश गर्नुपर्ने छ।

नगरपालिकाले सरसफाईसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरी श्रावण ३० गते भित्र जिल्ला समन्वय समितिको सचिवालयमा पेश गर्नुपर्ने छ।

१२. **साझेदारी कार्यक्रम संचालन गरिनेः** (१) नगर पालिकाबाट खुल्ला दिशा मुक्त अभियानको दिगोपन तथा पूर्ण सरसफाई अवस्था प्राप्तीका लागि निम्न बिषयहरुमा सामुदायिक संस्था, निजी कम्पनी वा अन्य गैह्र नाफामुलक संस्था संग सहकार्य गर्न सक्नेछः

- सामुदायिक वा सार्वजनिक शौचालय संचालन तथा व्यवस्थापन
- सार्वजनिक शौचालय निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन
- फोहर पानी प्रशोधन केन्द्र निर्माण तथा सञ्चालन
- सेप्टिक ट्यांक सफाई सेवा
- मानब मलमुत्र ढुवानी तथा प्रशोधन
- अन्य उपयुक्त कार्य

(२) साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालनका लागि निजी साझेदार (Private Partner) छनौट तथा व्यवस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय ऐन नियम बमोजिम गरिनेछ।

१३. **बजेट व्यवस्था गर्नु पर्नेः** नगरपालिकाबाट खुल्ला दिशा मुक्त अभियानको दिगोपनका लागि पूर्ण सरसफाई अवस्था प्राप्तीका लागि समुदायमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन, योजना तर्जुमा, तथ्याङ्क संकलन, खानेपानी तथा सरसफाई सेवाको निरन्तता तथा नियमित मर्मत सुधार लगायतका कार्यहरुमा सहयोग गर्नेका लागि बजेट बिनियोजन गर्नु पर्नेछ।

१४. **उत्कृष्ठ वडालाई पुरस्कृत गरिनेः** खुल्ला दिशा मुक्त अभियानको दिगोपनका लागि पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी

अनुसूची- १ - स्व अनुगमन फाराम

बिद्धमान अवस्था		खुल्ला दिशा मुक्त अवस्था	बिद्धमान अवस्थाबाट पूर्ण सरसफाई अवस्थामा जानको लागि गर्नु पर्ने
छ	छैन		
		प्रत्येक घरमा शौचालय छ वा शौचालयको पहुँच छ ?	
		निर्माण भएका सबै शौचालयहरु प्रयोगमा आएका छन् ?	
		सबै मानिसहरुले शौचालयको प्रयोग गर्छन ? कसैले पनि खुल्ला शौच गरेका छैनन् ?	
		साना बाल बालिकाहरुको शौच पनी शौचालयमा फ्याल्ने गरेको छ ?	
		शौचालयबाट फोहर पानी बाहिर निस्केको छ छैन ?	
		शौचालयमा सेप्टिक ट्यांक बनेको छ छैन?	
		शौचालयमा हात धुने स्थान छ छैन ?	
		हात धुने ठाउँमा पानी, साबुनको उपलब्धता छ छैन ?	
		खाना खानु अगाडी हात धुने गरेको छ छैन ?	
		शौचालय प्रयोग पश्चात् हात धुने गरेको छ छैन ?	
		घर वा गाउँ परिसरमा खुल्ला दिशा देखिएको छ छैन ?	
		बिद्ध्यालयमा बाल बालिकाका लागि छुट्टा छुट्टै चालु अवस्थाको शौचालय छ छैन ?	

		चालु अवस्थाको सामुदायिक तथा सार्वजनिक शौचालय छ छैन ?	
		सुरक्षित पानीको उपलब्धता छ छैन ?	
		सुरक्षित पानी प्रयाप्त मात्रामा उपलब्ध छ छैन ?	
		पानी को श्रोत परिसर सफा छ छैन ?	
		शौचालयबाट निष्काशन हुने मानब मलमुत्रको बिसर्जको व्यवस्था छ छैन ? छ भने के छ उल्लेख गर्नुहोस् ।	
		प्रत्येक घरबाट फोहर मैला संकलन गर्ने गरिएको छ छैन ?	

अनुसुची -२ अनुगमन फाराम

	नराम्रो	सन्तोषजनक	राम्रो	सुधार गर्नु पर्ने बिषय	अन्य
व्यक्तिगत स्वच्छता					
घरायसी स्वच्छता					
घरायसी शौचालय					
सार्वजनिक शौचालय स्ळ्छता					
सुरक्षित खानेपानी					
खानेपानीको श्रोत संरक्षण					
वातावरणीय स्वच्छता					
समुदाय स्वच्छता					
संस्थागत वा व्यवसायोक स्वच्छता					
ठोस फोहर व्यवस्थापन					
अस्पतालजन्य फोहर व्यवस्थापन					
औद्योगिक कल कारखानाबाट निष्काशित हुने फोहर व्यवस्थापन					
मलमुत्र तथा फोहर पानी					

व्यवस्थापन					
नदिनाला तथा ताल तलैया स्वच्छता					